

Steeds een nieuw uitzicht

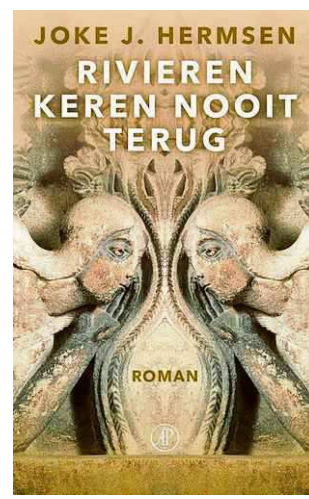
Titel: Rivieren keren nooit terug.
Auteur: Joke Hermesen. Uitgever: Arbeiderspers. Prijs: 19,99 euro (262 blz.).
★★★★☆

Meanderen, dat is wat dit boek doet. Het Griekse symbool past goed bij een boek over een rivier, over iemand die een spoor volgt, dat een aantal keren doodloopt. Ella, hoofdpersoon in de roman *Rivieren keren nooit terug* van Joke Hermesen, is dan ook kunsthistoricus, maar niet gespecialiseerd in de oude Grieken, zij weet alles van middeleeuwse én moderne kunst. Die samenkomst van heden en verleden komt vaker terug, het is waar dit boek om draait.

Ella gaat op zoek naar een plaats uit haar jeugd, de plek bij de rivier in Frankrijk waar zij vroeger met haar ouders en haar broer altijd op vakantie ging. Ze had er een inten-

se jeugdliefde. Nu haar vader net overleden is, haar volwassen zoon in het buitenland, haar partner ook ergens anders en zij tijdelijk geen werk en vooral geen houvast heeft, gaat ze terug. Ze zoekt naar een manier om te rouwen. Ze neemt een schriftje mee, daarin schrijft ze voorin een verslag van haar reis en achterin de herinneringen die daarbij opkomen.

Hermesen's hoofdpersoon is een denker. En nu zich emoties aan haar proberen op te dringen, weet ze niet hoe daarmee om te gaan. Ze is jaloers op de rivier: rivieren herhalen zich niet, kunnen alleen maar doorstromen. De rivier is voor haar ook de onstuimigheid die ze vroeger had en nu zo mist; toen ze zomaar, zonder na te denken, in het diepe dook. Uit een van haar herinneringen komt het volgende probleem naar voren, nadat ze wat kattenwaad heeft uitge-

haald: 'Er is nooit een weg terug. Er is alleen maar een weg heen, schoorvoetend of hollend.' Maar in de tegenwoordige tijd is ze jaloers op die sensatie: 'Ze probeerde de schoonheid van het landschap tot zich door te laten dringen, maar de

natuur maakte een [...] ondoordringelijke indruk op haar.'

De hoofdpersoon noemt zichzelf beheerst, dat zou je ook van dit boek kunnen zeggen. De natuur die zich om haar heen bevindt, de herinneringen in haar hoofd, allemaal worden ze uiterst zorgvuldig uitgeschreven. Elke alinea lijkt een nieuwe, diepe overpeinzing, van een van de ondoordringelijken van het bestaan. Hermesen geeft je uitzichten, net als haar hoofdpersoon die krijgt, zowel letterlijk als natuurbeschrijvingen als stof tot nadenken. Zo is dit een zorgvuldige reis, die desondanks uiteindelijk, gelukkig, de hoofdpersoon wel verlossing biedt. Die culmineert in de allerlaatste zin, die Hermesen dan – prachtig! – juist heel simpel heeft durven laten zijn.

SONJA SCHULTE

Het sluitstuk van een vitaal oeuvre

Titel: Dagelijks werk - een schrijversleven. **Auteur:** Renate Dorrestein. Uitgever: Podium. Prijs: 19,99 euro (300 blz.).
★★★★☆

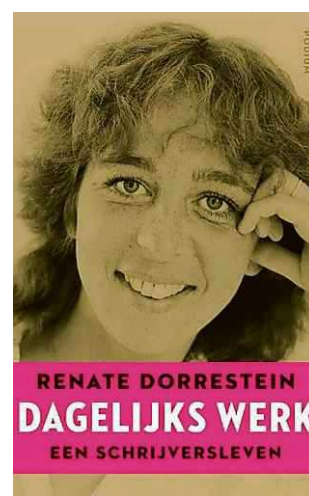
Dagelijks werk - een schrijversleven van Renate Dorrestein eindigt met de nogal wrange slotlinea waarin de schrijfster de wens uitsprekt 'dat niemand me de levensfase door de neus boort waarop ik me nu al zo lang verheug: een oud vrouwtje te zijn [...].'

Slokdamkanker is echter de spelbreker, al wist ze dat niet toen ze het artikel met haar wens schreef. Naast de emoties die de naderende dood brengt, treedt Dorrestein het einde ook met een nuchtere aanvaarding tegemoet. Ze is nu 64. 'Dan ben je niet in de wieg gesmoord,' zei ze in een interview met *NRC Handelsblad*. In het stuk *Het aardse bestaan* pleit ze dat

mensen niet eeuwig jong hoeven te blijven al schijnt de hele wereld dat te verlangen. Zie onder ogen dat oud worden ook een rijke fase van het bestaan kan inluiden.

In *Dagelijks leven* heeft Dorrestein niet eerder gebundelde stukken of artikelen die in obscure uitgaven waren gepubliceerd samengebracht. Het levert een 'schaduwoeuvre' op waarin de thema's uit haar romans opduiken, zoals de seksualisering van de maatschappij die naar voren komt in *Echt sexy*. Een poging om het boek te verspreiden onder alle leerlingen loopt echter spaak bij de minister van onderwijs Ronald Plasterk. Of het thema van de menopauze dat in geen enkel Nederlands boek aanwezig is en door Dorrestein in *M'n zoon heeft een seksleven en ik lees m'n moeder Roadkapje* voor verwerkt is.

In 1998 schreef Dorrestein een stuk tegen de verhuftering op tele-

visie en Paul de Leeuw was haar belangrijkste tegenstander. Twintig jaar later lijkt het verleden dankzij de sociale media nog paradisijselijk. De conclusie kan dezelfde blijven. 'Mij lukt het steeds minder me geborgen te voelen in een samen-

ving die leedvermaak beschouwt als een blijk van brillen en nastrevenswaardige onconventionaliteit.'

Naast maatschappelijke thema's gaat *Dagelijks werk* ook veel over het schrijverschap: de redacteur, de vertaler, de boekhandelaar en de uitgeverij komen in afzonderlijke hoofdstukken aan de orde en meestal met veel complimenten voor de betrokkenen, maar de bundeling begint met een ode aan de schrijver van wie Dorrestein het meest heeft geleerd: Kurt Vonnegut. Zijn belangrijkste les is: 'hoe serieus een onderwerp ook is, je kunt er lichtvoetig over schrijven.' Dat blijkt ook weer uit de inleidings die Dorrestein schreef bij de stukken in dit boek. Serieus, maar met de nodige ironische zelfrelativering. Het sluitstuk van een meer dan vitaal oeuvre.

COEN PEPPELENBOS

Een land dat trekt aan al je zintuigen

In haar roman *Onder de vlinderboom* schrijft Pauline Vijverberg over de 'konsentrasiekampen' tijdens de Tweede Boerenoorlog in Zuid-Afrika. Tienduizenden vrouwen en kinderen kwamen er om. „Het was een catastrofe.”

Marjolijn de Cocq

Ze graaft tijdens het gesprek in haar tas en overhandigt een klein rood zakje. Het is gevuld met 'geluksboontjes', de felrode zaadjes van de koraalboom. In haar nieuwe roman wordt die door de tweeling Clara en Tony de vlinderbloemenboom genoemd, en door hun grootvader vlinderboom.

Een kort moment van rust in de schaduw van die boom, is het laatste dat ze samen zullen doorbrengen. Ze zijn op de vlucht, nadat de Britten, de koloniale overheersers, hun boerderij hebben platgebrand. Clara, Tony en hun moeder komen terecht in 'konsentriekamp' Irene, opa zien ze niet meer levend terug. Ondanks de geluksboontjes die Clara bij zich draagt.

Schrijfster Pauline Vijverberg (53) woont sinds 2000 met haar gezin in Zuid-Afrika.

Voor het eerst woont ze zo lang in hetzelfde land, want als dochter in een diplomatengezin heeft ze een nomadisch bestaan geleid. Het heeft haar en haar schrijverschap gevormd, zegt Vijverberg. Haar eigen zoektocht naar een thuis, naar haar identiteit, vertaalt zich in *Onder de vlinderboom* in de hoofdpersoon van haar tweede, hedendaagse verhaal, die van de Amsterdamse Iris, wier familiegeschiedenis haar terugvoert naar het Zuid-Afrika van Clara en Tony.

Even is Vijverberg in Nederland, wat voor haar voelt als vakantie. Het leven in Zuid-Afrika is, zegt ze, tegelijk hartverheffend en hartverscheurend. „Het trekt aan al je zintuigen. Vanochtend zat ik met een vriendin koffie te drinken in Haarlem. Ik vertelde haar dat ik me deze week in Nederland helemaal vrij van schuld heb gevoeld. Hoe fantastisch

mijn leven in Johannesburg ook is, ik word elke dag geconfronteerd met het verschil tussen arm en rijk, met mijn positie en wat ik daarmee moet.”

Haar oma in Nederland had ook zo'n geluksboontje uit Zuid-Afrika in haar portemonnee. De broer van Vijverbergs vader was er in de jaren van de apartheid viceconsul. Twee zoons in de diplomatie: het is alsof het zo moest zijn dat die koraalboom in een van haar romans zou terecht komen.

Vijverberg schreef *Onder de vlinderboom*, haar derde boek, aanvankelijk in het Engels. „Maar die Boerenoorlog vinden ze in Zuid-Afrika zeker nu niet interessant. Er spelen zulke andere dingen, het land is enorm in beroering. Ze eigen boek vertalen is haast onmogelijk, dus ik heb zitten herschrijven en schuiven. Daar is het in mijn ogen alleen maar beter van geworden.”

Tot 2000 had ze nooit van de concentratiekampen tijdens de Tweede Boerenoorlog (1899-1902) gehoord. Maar ze woont nu tussen Johannesburg en Pretoria in, in de buurt van de buitenwijk waar 'Konsentriekamp van Irene vir volk en vaderland' was gevestigd. Niet te vergelijken met de Duitse vernietigingskampen, maar in de kampen onder het Brits regime van Lord Kitchener kwamen zeker 50.000 vrouwen en kinderen om het leven: officieel 28.000 blanke en 15.000 zwarte.

Verdwaald in het Australische achterland

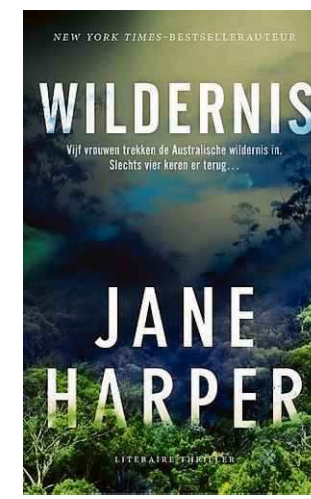
Titel: Wildernis. **Auteur:** Jane Harper. Vertaling Catalien en Willem van Paassen. Uitgeverij: A.W. Bruna. Prijs: 15 euro (introductieprijs) (368 blz.).
★★★★☆

Teambuilding heb je in vele soorten en maten: van het bouwen van een windmolen tot een zeskamp. Het kan nog leuker, of erger, het is maar net hoe je het bekijkt: een weekend de wildernis in. Dat is wat Bailey Tennants, een exclusief accountantskantoor, doet. Vijf mannen en vijf vrouwen gaan in twee groepen het Giralanggebergte in. Een gebied met een slechte reputatie: Martin Kovac verloorde er verschillende jonge vrouwen. Niet verwonderlijk dat niemand staat te trappelen om er twee nachten door te brengen.

Na twee dagen keren de vrouwen slechts met z'n vieren terug.

Alice Russell is verdwenen. De vrouwen raakten verdwaald. Dorst, honger en onderkoeling bleken de minste van hun problemen. De vrouwen zelf waren het grootste gevaar. De verdwijning van Alice betekent een flinke tegenslag voor Aaron Falk, agent bij de federale politie. Hij onderzocht samen met Carmen Cooper de fraudepraktijken van het bedrijf en Alice speelde hun belangrijke documenten door.

Falk speelde ook de hoofdrol in Harpers debuut, *De droogte*, die Harper internationaal succes opleverde. In *Wildernis* diept ze zijn karakter verder uit. En in plaats van de zinderende hitte, de gekmakende droogte en een dor landschap koos Harper nu voor de wildernis, waarin kou en ontbering de boventoon voeren. Wat gebleven is, is de soms gekmakende invloed van de natuur op de

mens. Het verhaal van Falk wordt afgewisseld met dat van de vrouwen. Alleen Alice komt niet aan het woord. Zij wordt beschreven door de ogen van de andere vrouwen en dat levert geen mooi plaatje op.

Waar *De droogte* af en toe langdradig was, is *Wildernis* dat allermint. Na het lezen van de eerste bladzijden is wegleggen geen optie meer. De oplopende spanning tussen de vrouwen is adembenemend beschreven, net als de zeer uiteenlopende karakters en de onderlinge dynamiek. Ieder van hen worstelt met haar eigen verleden, waarin gemaakte keuzes als een vulkaan tot een dodelijke uitbarsting komen. De opletende lezer weet zo op de helft al dat Alice niet meer leeft en wie haar van het leven heeft beroofd, al is het waarom dan nog niet beantwoord. Dat bewaart Harper, zoals het hoort, voor het einde en is onthutsend tragisch. Harpers volgende thriller behandelt een nieuw aspect van de Australische natuur: die van de woestijn.

ANITA TERPSTRA

Poëzie als bindmiddel voor wie durft

Titel: Contact. **Auteur:** Maarten Inghels. Fotografie: Dries Segers. Uitgever: De Bezige Bij. Prijs: 24,99 euro.
★★★★☆

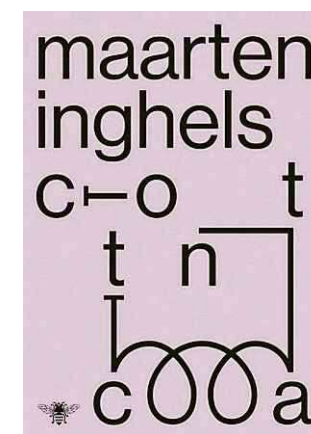
Een half jaar geleden stak deze krant de loftrumpet over de experimentele poëzie van Ton van 't Hof uit Leeuwarden: gedichten waarvan niet meteen duidelijk is of het wel gedichten zijn, waarvan we het aannemen omdat de schrijver het gedichten noemt. Voor wie van zulke grensverleggingen houdt, is er iets heel moois verschenen: *Contact* van Maarten Inghels.

Inghels (1988) zou u kunnen kennen van zijn optreden tijdens festival Dichters in Prinsentuin in 2016 in Groningen. In 2016 en 2017 was hij stadsdichter in Antwerpen. Een deel van *Contact* is toen 'ontstaan'. Het woord 'ontstaan' wordt hier om speciale redenen gebruikt,

want Inghels beperkt zich niet tot schrijven alleen. Hij combineert poëzie, beeld en performances.

Zo voorzag hij twee duiven van kokertjes met briefjes. De ene kreeg de beroemde tekst 'Alle vogels zijn nesten begonnen, behalve jij en ik. Waar wachten wij nu nog op?' uit 1100 mee. De ander het duizend jaar oudere: 'De omhelzing laat ons ruiken naar hetzelfde hemd van huid. Zijn wij niet al volmaakt tezamen in het nest van de nacht, waarin wij onze dromen hebben vermeld.'

Vervolgens werden de duiven ieder aan een zijde van een rivier losgelaten in de hoop dat ze elkaar halverwege in de ogen zouden kijken om daarna verder naar huis te vliegen. Verspreid over tien bladzijden wordt met tekst en foto's verslag gedaan van dit project waarin woorden en beelden, intuïtie en toeval, verleden en heden,

literatuur en beeldende kunst samenkomen. Waarin twee wezens, inderdaad, contact maken.

Minstens zo fascinerend is een project waarbij hij in Antwerpen visitekaartjes verspreide en een contactadvertentie met een dichtregel en een telefoonnummer plaatste. Wie het nummer belde, kreeg

een keuzemenu met daarachter gedichten. Het nummer werd 1250 keer gebeld. De telefoonnummers van de bellers staan in lange lijsten verspreid in *Contact* afgedrukt. Ook hier hebben we te maken met een ingenieuze manier om poëzie onder 'de mensen te brengen en zo een brug te slaan', zoals tussen dichter en publiek.

Nog een laatste voorbeeld van in totaal 27 voltreffers. Na een oproep stelden tien mensen hun lichaam beschikbaar voor een getoeteerde dichtregel, zelf liet Inghels de titel *Honger* op zijn arm zetten. Met elkaar vormen de elf een gedicht, aldus eindigend: 'Dolende lichamen, hol van honger/ wandelaar, inbreker, vreemdeling/ dansen in het licht van nooduitgangen// jouw lichaam spatie mijn lichaam.' *Contact* is er voor wie durft.

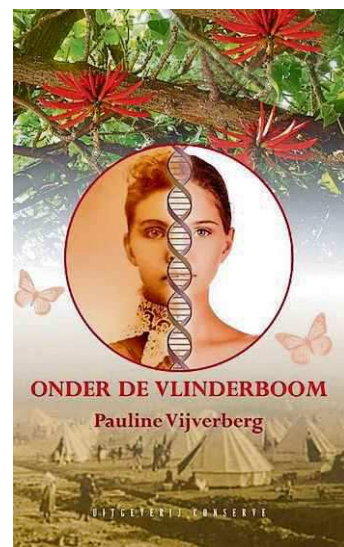
JOEP VAN RUITEN

BoekenTopTien

- ▲ - **Onder de Italiaanse zon**
Santa Montefiore
- ▼ 1 **Mythos**
Stephen Fry
- ▲ - **De laatste getuige**
Frank Krake
- ▲ - **Macht en Verbeelding**
Femke Halsema
- **5 De acht bergen**
Paolo Cognetti
- ▼ 2 **Willem van Hanegem**
Frans van den Nieuwenhof
- ▼ 6 **De waanzinnige boomhut van 91 verdiepingen**
Andy Griffiths en Terry Denton
- ▼ 4 **Slotcouplet**
Sander de Hosson
- ▼ 7 **Dingen die je alleen ziet als je er de tijd voor neemt**
Haemin Sunim
- ▲ - **Dagelijks werk**
Renate Dorrestein

In de zaterdagbijlage morgen een interview met schrijfster Renate Dorrestein: „Natuurlijk lukt het mij om dood te gaan.”

Titel: Onder de vlinderboom.
Auteur: Pauline Vijverberg. Uitgeverij: Conserve. Prijs: 19,99 euro (361 blz.).

Pauline Vijverberg: „Ik wilde het effect bekijken van de concentratiekampen tijdens de Tweede Boerenoorlog op de generaties die volgen.”